

УДК 343.979 (477)

Б. М. Головкін, кандидат юридичних наук, завідувач сектору дослідження проблем злочинності та її причин Інституту вивчення проблем злочинності НАПрН України, м. Харків

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ДЕТЕРМІНАЦІЇ КОРИСЛИВОЇ НАСИЛЬНИЦЬКОЇ ЗЛОЧИННОСТІ ТА ЇЇ ПРОЯВІВ

Розглядаються дискусійні питання детермінації корисливої насильницької злочинності. Відстоюється позиція, що причинна детермінація лежить в площині деформації суспільної психології і свідомості, при цьому суперечності суспільства виконують сприяючу (допоміжну) роль прояву причинності.

Ключові слова: соціально-психологічні детермінанти корисливої насильницької злочинності; деформована психологія і свідомість молоді відносно збагачення засобами кримінального насильства.

Проблема детермінації злочинності носить дискусійний характер і не знаходить однозначного вирішення науковим співтовариством. Не викликає заперечень, що детермінація злочинності — різновид соціальної детермінації, котра, у свою чергу, є складовою філософського вчення найвищого рівня абстракції — діалектичного детермінізму, тобто загального закону про універсальний зв'язок, взаємозалежність та взаємообумовленість між предметами, явищами, процесами, подіями природи і суспільства¹. Звідси, на детермінацію корисливої насильницької злочинності поширюються всі закони і категорії діалектики, а також основоположні принципи причинності, системності, розвитку, взаємодії, самодетермінації, відображення, рівневої організації явищ і процесів суспільного життя.

Детермінація явища корисливої насильницької злочинності не піддавалась самостійному вивченню, а тому скільки-небудь вагомим науковим напрацювань у цій предметній сфері кримінологічних знань поки що немає. Натомість існує значна кількість криміноло-

¹ Див.: Кузнецова Н. Ф. Проблемы криминологической детерминации. — М.: МГУ, 1984. — С. 7–11; Даньшин И. Н. Общетеоретические проблемы криминологии. — Харьков: Прапор, 2005. — С. 83.

гічних теорій, окремих суджень та ідей, за допомогою яких можна спробувати розкрити ключові аспекти детермінації корисливої насильницької злочинності. Почнемо з окреслення кола проблемних питань, на розв'язання яких спрямовуватиметься подальший науковий пошук, але спочатку висловимо деякі вступні зауваження.

Передусім слід виходити з того, що аналізовий вид злочинності — це явище суспільного життя людей, воно є складовою частиною більш загальної системи — злочинності взагалі, і на найвищому рівні теоретичних узагальнень детермінація даних явищ взаємопов'язана та взаємозумовлена. Оскільки корислива насильницька злочинність належить до класу явищ суспільного життя, то можна стверджувати, що на неї поширюється дія положень соціального детермінізму — вчення про взаємозв'язки людей у процесі предметно-перетворювальної діяльності, міжособистісної взаємодії, включення в суспільні відносини. Іншими словами, корислива насильницька злочинність в її діяльнісних проявах — продукт (наслідок) суспільно небезпечної людської активності, результат свободи вибору окремими членами суспільства засобів кримінального насильства з метою задоволення матеріальних потреб та інтересів. Звідси випливає, що епіцентром продукування аналізованого виду злочинності виступає активний діяльнісний суб'єкт, а не якісь там надлюдські сили природи та суспільства, хоча вплив останніх на суспільну свідомість і волю не відкидається, бо вони знаходяться в інших непричинних детермінаційних зв'язках (статистичних, кореляційних, функціональних, зв'язках станів тощо). Віддаючи належне непричинній детермінації, ми все таки зосереджуємося на пошуку причин існування і відтворення корисливої насильницької злочинності. Серед найбільш важливих для кримінології положень соціального детермінізму можна назвати такі. Явища і процеси суспільного життя (у тому числі злочинність) виникають, змінюються і розвиваються у результаті активності (цілеспрямованої чи стихійної) та взаємодії людей як членів суспільства, соціальних індивідів. У будь-якому разі ці закони створені сукупною людською силою і не можуть діяти поза межами суспільного життя, бо вони похідні від буття і діяльності людей, системи суспільних відносин. Така діяльність умотивована потребами й інтересами

(груповими чи індивідуальними) і має цілеспрямований характер. Соціальні закони є об'єктивними, становлять внутрішні необхідні зв'язки між явищами і подіями суспільного життя, але водночас виступають як стійкі зв'язки в суспільній діяльності людей і, отже, є суб'єктивними. Людська діяльність динамічна. У ній суперечливо поєднуються раціональні та ірраціональні елементи, усвідомлені та неусвідомлені моменти. У масовій активності людей переплітаються й об'єктивізуються потреби, інтереси, мотиваційні лінії, цілепокладальні тенденції, що надають соціальним зв'язкам не жорсткий (лінійний), а ймовірнісний характер. Тому закони суспільного життя мають ще назву законів-тенденцій¹. Об'єктивність детермінації корисливої насильницької злочинності досить умовна, бо вона є діалектичним протиріччям суб'єктивності, вищим рівнем абстрактного мислення. Функціонування, розвиток, відтворення цієї злочинності залежать передусім від людей певного складу спрямованості особистості, світоглядних позицій, субкультурних норм, аморальних установлень, мотивацій. Ці люди живуть не відособлено, вони розчинилися серед усіх верств населення. Утім, як показало наше емпіричне дослідження, найвища концентрація носіїв корисливої спрямованості, орієнтованих на насильницькі засоби одержання матеріальної вигоди, існує у девіантному молодіжному середовищі. Останнє розуміємо в значенні соціокультурного простору буття молоді як соціальної групи. Девіантна молодь взаємодіє, обмінюється енергією та інформацією з іншими соціальними групами, структурно входить до загальної системи суспільної організації, формується під впливом різних соціальних інститутів, процесів, соціальних фактів. Означене середовище впливає на свідомість і волю фізичних осіб, представників цієї спільноти, рівно як і останні через спосіб життя, сукупну діяльність, мотиваційні лінії та поведінкові програми визначають якісний зміст і форму існування даного середовища. Важливо розуміти, що зовнішні впливи лише опосередковано зумовлюють людську активність, оскільки заломлюються через свідомість й упорядковуються мисленням, стримуються вольовими зусиллями, співвідносяться з потребами та інте-

¹ Див.: Категории социальной диалектики / Под ред. Ю. А. Харина. — Минск: БГУ, 1978. — С. 119–136.

ресами, ціннісними орієнтаціями людей, через призму яких можуть помітно викривлятися й модифікуватися у мотивації цілеспрямованої діяльності. Отже, при першому наближенні до вирішення проблеми констатуємо, що причинність корисливої насильницької злочинності як вид соціальної детермінації слід шукати у площині дефектів свідомості і волі девіантної молоді, бо, на наш погляд, безпосередня причинність кримінальної активності молодих людей має соціально-психологічне походження. Останнє твердження зачіпає проблематику детермінації злочинності, її найбільш дискусійне положення.

В узагальненому вигляді суть проблеми полягає у наступному. Усі відомі кримінологічні підходи до пояснення детермінації злочинності умовно можна згрупувати у два основних: 1) із переважанням об'єктивних детермінант злочинності; 2) із переважанням суб'єктивних детермінант злочинності. Перші відводять спричиняючу роль середовищу, а зумовлюючу — особі, другі — навпаки. Прихильники першого підходу застосовують багатофакторний метод і пов'язують детермінанти злочинності з недосконалістю суспільного устрою, недоліками і прорахунками соціальної політики й управління, нормативно-правового регулювання суспільних відносин і частково з дефектною правосвідомістю членів суспільства¹. Іншими словами, першочергова роль у спричиненні злочинності відводиться об'єктивним факторам суспільного життя, при цьому зумовлюючу роль виконує свідомість осіб, які вчинили злочини. Подібна універсальність, простота й умовність пояснення походження злочинності приваблює багатьох. За логікою прихильників цієї ідеї виходить, що підґрунтям причинності безпосередньо виступає соціальне середовище (макро- та мікро), зовнішнє по відношенню до злочинця, тобто детермінанти людської діяльності лежать у сфері суспільного буття, а не суспільної свідомості, і відповідно запобіжні заходи мають спрямовуватися на усунення суспільних протиріч та недоліків цього середовища, що в кінцевому підсумку має привести якщо не до усунення, то принаймні до суттєвого зниження рівня злочинності. Але ж тоді постає питання: як бути в разі,

¹ Кудрявцев В. Н. Причины преступности в России: криминологический анализ. — М.: Норма, 2006. — С. 14; Даньшин И. Н. Указ. праця. — С. 93–96.

коли за сучасних кризових реалій об'єктивно неможливо покращити матеріальні умови буття середовища, зокрема молодіжного, облаштувати сферу побуту і дозвілля? Та й взагалі чи можливо в принципі створити досконале законодавство, забезпечити соціальне управління, правове регулювання, усунути соціальну невлаштованість, досягти рівних можливостей задоволення потреб та інтересів широких мас населення за умов становлення ринкової моделі господарювання? Напрошується скептична відповідь: навряд чи. Завжди знайдуться групи людей, незадоволені своїм соціальним становищем та матеріальним становищем, наявним статусом, нижчим від об'єктивних можливостей, які перекладатимуть відповідальність за негаразди соціального сходження, нереалізовані життєві плани на кого завгодно, окрім себе. І найголовніше: за несприятливого сценарію життя ці люди активно шукатимуть альтернативні легальним шляхи задоволення своїх потреб та інтересів, протиставлятимуть власну індивідуалістичну позицію вимогам моральних і правових норм, базовим цінностям співжиття, утворюватимуть мікроосередки і кола однодумців. Уявімо ситуацію, коли все-таки на якомусь етапі розвитку суспільної формації буде досягнуто кардинального покращення умов існування людей в усіх сферах суспільного життя. І що, невже від того кудись подінеться когорта молодих людей, криміногенно орієнтованих на збагачення засобами кримінального насильства, якщо їх особистість формувалася роками, задовго до цього, у процесі соціалізації за якісно інших соціальних умов? Думається, що зв'язок станів суспільної свідомості і буття минулого й теперішнього завадить одномоментним змінам особистості на краще. Мислення людей інерційне, набутий криміногенний досвід, сформовані негативні риси, спрямованість особистості автоматично не змінюються лише під впливом зовнішніх об'єктивних чинників середовища. Потрібен час і поєднання системних середовищних змін з психологічною корекцією свідомості і волі носіїв першопричини злочинних проявів — осіб, які мають криміногенну орієнтацію на одержання матеріальної вигоди засобами кримінального насильства. Об'єктивні зміни в суспільному житті мають не просто дзеркально відбитися у свідомості мас, потрібне суб'єктивне сприйня-

тя їх позитивного змісту, формування сприйнятливої ставлення до них, тобто вони мають спиратися на відповідне підґрунтя у мисленні людей.

Використання об'єктивного підходу пояснення причин злочинності та її проявів базується на розгортанні пізнання від причини до наслідку, коли реальні умови суспільного життя, що склалися на даний історичний період часу, визнаються у значенні причини, під впливом якої формується особа, яка вчинила злочин. Однак за такого розвитку пізнання у схемі середовище → особа губиться ще одна важлива причинна ланка — особа → злочин (як соціальний факт), яку забувати не варто, бо інакше виходить, що суспільство (середовище) безпосередньо продукує злочинний прояв, з чим не можна погодитись. Причина попередньої причини — не причина наслідку (події злочину), вона може бути лише її умовою¹. Очевидно, продуктивніше шукати безпосередню причину, найближчу ланку до злочинного прояву (наслідку), тоді виявиться, що такою є особа злочинця (сфера її свідомості і волі), а попереднє формування такої є не чим іншим, як необхідною умовою, що забезпечує спричинення кримінального акту. Звідси, гносеологічний акцент казуальності зміщується з об'єктивної в суб'єктивну площину.

На відміну від об'єктивного підходу детермінації злочинності суб'єктивний висуває на передній план причинності вади у сфері суспільної, групової та індивідуальної психології і свідомості злочинців, які проявляються у комплексі дефектів інтелектуального, емоційного, вольового порядку, негативних характерологічних рисах та психофізіологічних властивостях². Одразу засвідчимо свою

¹ Див.: Кузнецова Н. Ф. Указ. праця. — С. 13.

² Див.: Стручков Н. А. Преступность как социальное явление. — Л., 1979. — С. 29; Кузнецова Н. Ф. Указ. праця. — С. 52; Игошев К. Е. Типология личности преступника и мотивация преступного поведения. — Горький: Горьк. высш. шк. МВД СССР, 1974. — С. 58–59; Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: У 3 кн. — Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. — К.: Ін Юре, 2007. — С. 193–195; Антонян Ю. М. Криминология. Избранные лекции. — М.: Логос, 2004. — С. 83; Долгова А. И. Социально-психологические аспекты преступности несовершеннолетних. — М.: Юрид. лит., 1981. — С. 19–21; Ратинов А. Р. Психология личности преступника. Ценностно-нормативный подход // Личность преступника как объект психологического исследования: Сб. науч. тр. — М.: ВИИПП, 1979. — С. 26–27.

солідарність із цією позицією. Свідомість виконує пізнавальну, оцінювальну та регулятивну функції, вона детермінує вольову сферу, а злочинна діяльність чи поведінка, у свою чергу, є проявом вольових зусиль. Зв'язок свідомості і волі (діяльності) забезпечують мотивація, цілепокладання та ціледосягнення. Цілепокладання визначає образ бажаного результату, можливі засоби і способи його досягнення. Утім найголовніше в контексті кримінологічної детермінації те, що свідомість не просто відбиває оточуючу дійсність, але й формує індивідуальне, групове (суспільне) ставлення на всіх рівнях системи суспільних відносин до умов буття інших людей, різноманітних видів діяльності, інститутів, норм і цінностей суспільства, окремих його спільнот. Противники суб'єктивного підходу до детермінації злочинності найчастіше докоряють послідовникам цього напряму в тому, що, мовляв, психологія та її категорії (свідомість, спрямованість, ціннісні орієнтації, мотивація, характерологічні риси та ін.) поширюють свою дію лише на індивідуальному рівні, одиничних поведінкових проявів чи їх сукупності. У зв'язку з цим вельми проблематично піднятися від конкретного до абстрактного рівня, де власне і відбувається детермінація корисливої насильницької злочинності як явища суспільного життя. Частково викладене протиріччя на сьогодні вже знято завдяки зусиллям соціальної психології — галузі знань, що виникла на межі загальної психології і соціології. Цією наукою вивчаються масові психічні явища і процеси, закономірності та механізми взаємозв'язку між особою і суспільством¹. Соціально-психологічну сферу детермінації злочинних проявів у кримінології прийнято вважати середнім рівнем абстрагування, сферою дії причинності мікросередовища особи, тих малих соціальних груп, у яких протікає життя кожного із нас (сім'я, трудовий колектив, побутове оточення, неформальні компанії, коло друзів). Тобто це буденні умови формування особистості у повсякденному потоці життя та діяльності, звичному комунікативному просторі. Вважається, що соціально-психологічні детермінанти злочинності та її проявів формуються зверху до низу,

¹ Див.: Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія: Навч. посіб. — К.: Академвидав, 2005. — С. 12; Гапон Н. Соціальна психологія: Навч. посіб. — Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2008. — С. 5–6.

від суспільства до індивіда, його психіки і свідомості. Під впливом і навіть деякою мірою завдяки «тиску» загальносуспільних негативних явищ і процесів, що розвиваються у суспільно-політичній, соціально-економічній, соціокультурній, морально-психологічній, побутово-дозвіллевій, спортивно-оздоровчій та інших сферах суспільного життя, формуються негативні елементи психології і свідомості певної частини населення. Однак це зовсім не означає, що явища суспільного буття безпосередньо породжують відповідні феномени свідомості і психоформи в горизонтальній площині: явище → психоформа відбиття суспільною свідомістю. Суспільні явища проходять через психіку і свідомість мільйонів індивідів і вже у трансформованому вигляді з низу до верху утворюють феномени суспільної (масової) психології і свідомості, які власне і детермінують масові діяльнісні прояви іншого явища — злочинності. Неприпустимо ігнорувати внутрішню рушійну силу, саморозвиток колективної психології і свідомості з низу до верху, інтеграцію в якісно новий стан суспільної психології і свідомості, котрий зрештою причинно детермінує відтворення явища корисливої насильницької злочинності. На нашу думку, саме переважання криміногенних елементів над некриміногенними в суспільній психології і свідомості певних кіл молоді спричиняє зміни сприйняття дійсності і, що найголовніше, ставлення до неї, які підсумково вливаються у масову психологічну готовність одержувати матеріальну вигоду засобами кримінального насильства. Подібне ставлення психологічно налаштовує значну кількість людей на корисливі насильницькі посягання, тому вважається нами причинністю найвищого рівня абстрагування, що безпосередньо продукує вітворення явища корисливої насильницької злочинності в суспільстві.

Стосовно сумнівів, що виникають із приводу можливості поширення дії соціально-психологічних чинників на загальносуспільний рівень, констатуємо деяку застарілість кримінологічних знань, невідповідність рівня розвитку прогресивної наукової думки. Європейська наукова традиція ще у другій половині 80-х рр. минулого століття зробила перший крок у бік розширення дослідницьких меж соціальної психології до рівня великих соціальних груп, що

дало поштовх до вироблення міждисциплінарних знань¹. Сучасний науковий погляд на співвідношення індивідуальної свідомості й психології зі свідомістю й психологією соціальних груп (великих і малих) зводиться до такого. Групова (масова) психологія і свідомість являє собою те загальне, типове, що властиве всім членам спільноти². Буття індивідів інтегрується в буття малої соціальної групи, при цьому взаємопроникають та взаємоу залежнюються індивідуальна й групова психологія і свідомість, тобто з'являється якісно інша реальність. Звідси стає зрозумілим, що так звані великі соціальні групи, їх психологія і свідомість утворюються з інтегративних характеристик малих груп. На найвищому рівні абстрагування суспільна психологія і свідомість не з'являються з нічого, на порожньому місці. Буття, психологія і свідомість великих соціальних груп зіткані з матерії інтегрованих малих об'єднань людей, просякнуті духом їх буденної психології, моральності, соціальних уявлень, образу мислення, настроїв і переживань. Проживаючи в однотипних середовищних умовах, представники відносно однорідного соціального прошарку мають більш-менш подібний життєвий уклад, ведуть схожий спосіб життя і їх думки на загальнозначущі суспільні проблеми та виклики сьогодення багато в чому збігаються. Чому так? Тому що люди не можуть повноцінно жити поза межами соціальної групи, однак входження до останньої певною мірою зобов'язує: відповідати рольовим очікуванням, поділяти загальнопоширену мораль, дотримуватися способу життя, місцевих традицій, соціальних уявлень, шкали цінностей, унормованих шаблонів поведінки. Під час комунікацій, різного роду діяльності, спільного вирішення нагальних життєвих проблем люди обмінюються думками, власним досвідом, приходять до загальної позиції, при цьому елементи індивідуальної психіки і свідомості частково сполучаються, інтегруються у колективний розум, спільні уявлення й оцінки оточуючої дійсності, на основі яких виникають масові настрої і почуття, страхи і надії, формується громадська думка. Так,

¹ Див.: Московичи С. Общество и теория в социальной психологии // Современная зарубежная социальная психология. Тексты. — М., 1984. — С. 220.

² Див.: Андреева Г. М. Социальная психология: Учебник. — М.: Аспект Пресс, 1998. — С. 154–155.

наприклад, ідеться про загальну стурбованість проблемою визначення джерел засобів існування у кризовий період, що підлягає масовому осмисленню під кутом зору соціальних очікувань і домагань, оцінок людьми своїх можливостей, визначення допустимої межі альтернативних рішень. Осмислення протікає на емоційно-чуттєвому та раціональному рівнях, супроводжується повсякденним обговоренням і панівними настроями, спирається на побутові суспільні уявлення, моральність, співвіднесення загальносуспільних та індивідуальних інтересів. Таким чином формується всезагальна думка, спільна позиція, яка приховано чи відкрито поділяється багатьма. Кожен відшукує спільне для всіх у собі й у такий спосіб відчуває присутність групової (масової) психології, вплив колективної свідомості. Тобто задається загальний формат сприйняття та ставлення до явищ, подій, викликів суспільного життя, виробляється готовність великої кількості людей діяти певним чином, у нашому випадку — отримувати матеріальну вигоду засобами кримінального насильства. Суспільні настрої і ставлення відбивають психологію мас, стан їх свідомості¹. Ось — найважливіше для кримінології положення теорії соціальної психології, котре знімає багато спірних питань. Слід визначитися з тим, що зумовлює подібну впорядкованість, уніфікує спільну позицію? Досі вважалося, що це виключно схожі умови життя соціальних груп, однакові зовнішні чинники соціального середовища, що реконструюють суспільну психологію і свідомість. Це вірно лише частково за умови завершені стратифікації суспільства та стабільної соціально-економічної ситуації в країні. Суспільство епохи ринкових трансформацій не забезпечує ні того, ні іншого. Нині маємо нагоду спостерігати, як кризові виклики сьогодення одразу сколихнули суспільну психологію, змінили масову свідомість у бік прихильнішого ставлення більшості громадян, особливо молоді, до кримінального збагачення. А значить, передчасно і безпідставно ігнорувати внутрішню рушійну силу, надіндивідуальну психологічну єдність, підвладність пануючим настроям і почуттям, взаємне уподібнення, наперед визначену схильність великої кількості людей мислити і здатність діяти, зневажаючи кримінально-правові заборони.

¹ Див.: Ольшанский Д. В. Психология масс. — СПб.: Питер, 2002. — С. 20–21.

Тепер щодо того, яке прикладне значення мають дискусійні положення кримінологічної теорії детермінації у вивченні проблеми детермінації корисливої насильницької злочинності та її проявів. Заявлена нами позиція дотримання соціально-психологічного підходу при поясненні детермінації корисливої насильницької злочинності та її проявів є логічним продовженням аргументованих висновків за результатами пізнання особи корисливого насильницького злочинця. Будемо виходити з попередньо доведеного положення про те, що казуальною основою спричинення злочинної поведінки виступає корислива насильницька спрямованість особистості¹. Остання, як правило, реалізується у групових формах, коли поєднуються або принаймні тимчасово збігаються інтереси, наміри, цілі, емоційні настрої певної кількості людей, внаслідок яких виробляється спільна позиція схвалення можливості посягання, яка надалі втілюється у корисливій мотивації та високому рівні готовності застосувати групове насильство. Найчастіше саме в колі однодумців індивідуальні носії корисливої насильницької спрямованості стверджуються у намірах, стають сміливішими на фоні взаємо-емоційного піднесення, часткового злиття енергій та об'єднання вольових зусиль. Сказане дає привід замислитись: невже корислива насильницька спрямованість особистості поширюється на рівень групової психології та свідомості? Звичайно, ні. Річ у тім, що при груповій чи масовій взаємодії спрямованість індивідів сполучається лише в частині окремих елементів, фрагментарно збігається психологія, які в кінцевому рахунку перетворюються в якісно інші елементи колективної психіки, утворення більш загального порядку. На цьому спрямованість особистості вичерпує свою дію. Залишається з'ясувати: що це за новоутворення? Фахівці у галузі соціальної психології сходяться на думці — це надіндивідуальний психічний склад та духовно-емоційна єдність, що виражають типове, властиве всім індивідам². Висловлюючись кримінологічною термі-

¹ Див.: Головкін Б. М. Корислива спрямованість особистості злочинця, опосередкована у насильницьких проявах: поняття, зміст, шляхи формування // Вісн. Акад. прав. наук України. — 2009. — № 3. — С. 221–230.

² Див.: Орбан-Лембрик Л. Е. Указ. праця. — С. 239; Гапон Н. Указ праця. — С. 356.

нологією — це деформована групова (масова) психологія і видозмінена свідомість. Сукупність новоутворених криміногенних елементів переважають над суспільно позитивними й у такий спосіб змінюють стан групової (масової) свідомості, породжують нову криміногенно орієнтовану психологію. Унаслідок таких змін і трансформацій на найвищому рівні абстрагування формується загальне, відносно масове, позитивне ставлення окремих молодіжних кіл до одержання матеріальної вигоди засобами кримінального насильства. Специфічний стан групової (масової) свідомості на загальносуспільному рівні через діяльнісні втілення зумовлює відтворення корисливої насильницької злочинності у країні.

Підсумовуючи викладене, доходимо наступних висновків. Безпосередні причини корисливої насильницької злочинності та її проявів криються у сфері деформованої психології і свідомості девіантних кіл молоді. Умовами, що сприяють чи забезпечують реалізацію причини, є сукупність зовнішніх чинників (умов) макро- чи мікросередовищного рівнів. Ідеться про загальновідомі для кримінологічної теорії протиріччя, що виникають у суспільно-політичній, соціально-економічній, соціокультурній, морально-психологічній, побутово-дозвіллевій, спортивно-оздоровчій та інших сферах суспільного життя. Ці протиріччя позначаються на умовах буття великих і малих соціальних груп, способі, рівні та якості їх життя, зумовлюють негативні деформації суспільної психології й свідомості та сприяють їх діяльнісному втіленню. Вплив соціального середовища діє лише опосередковано, через соціально-психологічну ланку зв'язку. Негативні зміни психології і свідомості набувають поглибленого і стійкого характеру тоді, коли для цього вже існує сприятливий ґрунт — дефектна соціалізованість окремих представників молодіжної спільноти. З усього наведеного випливає, що причина явища корисливої насильницької злочинності безпосередньо криється у площині діяльнісного суб'єкта суспільного життя, його криміногенно орієнтованої психології і свідомості, опосередковано — у площині соціального середовища. Особа злочинця, точніше її соціальний образ, — наскрізне поняття, загальнона категорія, яка суперечливо поєднує, інтегрує зовнішні впливи

із внутрішніми характеристиками й визначає тенденції розвитку проявів явища і через них форму буття останнього в соціальній дійсності. Виходячи з даного посилання, у наступних публікаціях слід буде розглянути найважливіші детермінанти формування означеної масової психології і свідомості на макро- та мікросоціальному рівнях суспільного життя.

Рассматриваются дискуссионные вопросы детерминации корыстной насильственной преступности. Отстаивается позиция, что причинная детерминация лежит в плоскости деформации общественной психологии и сознания, при этом противоречия общества выполняют способствующую (вспомогательную) роль проявления причинности.

The debatable questions of determination of mercenary violent criminality are examined. Position is defended, that causal determination lies in plane of deformation of public psychology and consciousness, and here the contradictions of society execute a cooperant (subsidiary) role to the display of causality.

*Рекомендовано до опублікування на засіданні сектору дослідження проблем запобігання злочинності ІВПЗ НАПрН України (протокол № 1 від 27 січня 2010 р.).
Рецензент — доктор юридичних наук, професор
В. В. Голіна.*